

УДК 81.111-81.276

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-1-28>

Аліна ДУШКЕВИЧ,

orcid.org/0000-0001-7838-9616

викладач кафедри перекладу та філології

Університету Короля Данила

(Івано-Франківськ, Україна) *viktoriia.v.fedyk@ukd.edu.ua*

Вікторія ФЕДИК,

orcid.org/0000-0001-9800-754X

викладач кафедри перекладу та філології

Університету Короля Данила

(Івано-Франківськ, Україна) *viktoriia.v.fedyk@ukd.edu.ua*

Вікторія ЦИГАНЮК,

orcid.org/0000-0001-5680-1454

викладач кафедри перекладу та філології

Університету Короля Данила

(Івано-Франківськ, Україна) *viktoriia.v.fedyk@ukd.edu.ua*

ПАРЕМІЇ ЯК МОВНЕ ТА ДИСКУРСИВНО РЕЛЕВАНТНЕ ЯВИЩЕ

У статті зосереджено увагу на ключових поняттях пареміології. Актуальність статті визначається загальним інтересом сучасної лінгвістики до вивчення паремій як прагматично навантажених одиниць, що є елементами когнітивної бази представників певної лінгвокультурної спільноти, які знаходять своє застосування у різних типах дискурсу. Очевидно, одним з засобів підтримки культурної бази є мова і, особливо, ті елементи мови та мовлення, які вживаються протягом багатьох десятиліть або навіть століття в готовому вигляді для донесення прийнятого в цьому суспільстві за аксіому значення. Саме такими одиницями є паремії. Паремії в більшій мірі, ніж одиниці будь-якого іншого структурного рівня мови, наділені національним колоритом. Вони є носіями характерних рис етнокультурного обличчя народу. В пареміях проявляється національно-культурна специфіка своєрідності побуту та життя того чи іншого народу, вірувань, менталітету.

Охарактеризовано такі поняття, як «паремія», «прислів'я» та «приказка». Розглянуто питання синонімічності між паремією та прислів'ям. Прислів'я та приказки є поширеним жанром усної народної творчості, який складає пареміологічний фонд будь-якої мови. Вони супроводжують людей з давніх часів. Такі виразні засоби, як точна рима, проста форма, стислість зробили прислів'я та приказки стійкими, вони запам'ятовуються та є необхідними в мові. Зазначено структурні та семантичні властивості паремій. У статті акцентовано увагу на класифікації паремій. На сьогоднішній день у лінгвістиці не існує єдиної класифікації паремійних одиниць. Їх класифікування здійснюється в її межах за кількома параметрами: за алфавітним показником, за опорними словами, за тематикою, за тематичними групами. Чисельні класифікації паремій виникають через те, що вчені застосовують різні критерії для їх розподілу.

Ключові слова: пареміологія, паремія, прислів'я, приказки, опорні слова, класифікація.

Alina DUSHKEVYCH,
orcid.org/0000-0001-7838-9616
Lecturer at the Department of Philology and Translation
King Danylo University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) viktoriia.v.fedyk@ukd.edu.ua

Victoria FEDYK,
orcid.org/0000-0001-9800-754X
Lecturer at the Department of Philology and Translation
King Danylo University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) viktoriia.v.fedyk@ukd.edu.ua

Victoria TSYHANIUK,
orcid.org/0000-0001-5680-1454
Lecturer at the Department of Philology and Translation
King Danylo University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) viktoriia.v.fedyk@ukd.edu.ua

PROVERBS AS A LANGUAGE AND DISCOURSE RELEVANT PHENOMENON

The article focuses on the key concepts of paremiology. The relevance of the article is determined by the general interest of modern linguistics in the study of paremias as pragmatically loaded units, which are elements of the cognitive base of representatives of a certain linguistic and cultural community, which find their application in various types of discourse.

Obviously, one of the means of supporting the cultural base is language and, especially, those elements of language and speech that are used for many decades or even centuries in a ready form to convey the meaning accepted in this society as an axiom. Such units are paremias. Paremias, to a greater extent than units of any other structural level of the language, are endowed with a national flavor. They are the bearers of the characteristic features of the ethno-cultural face of the people. The national and cultural specificity of the lifestyle and life of one or another people, beliefs, and mentality is manifested in paremias.

Such concepts as «paremia», «proverb» and «saying» are characterized. The issue of synonymy between paremia and proverb is considered. Proverbs and sayings are a common genre of oral folk art, which makes up the paremiological fund of any language. They have accompanied people since ancient times. Such means of expression as precise rhyme, simple form, brevity have made proverbs and sayings stable, they are memorable and necessary in language. The structural and semantic properties of paremias are indicated. The article focuses on the classification of paremias. To date, there is no unified classification of paremic units in linguistics. Their classification is carried out within its limits by several parameters: by alphabetical index, by reference words, by subject, by thematic groups. Numerical classifications of paremias arise due to the fact that scientists use different criteria for their distribution.

Key words: paremiology, paremia, proverb, sayings, reference words, classification.

Постановка проблеми. Тема пропонованої наукової розвідки зумовлена тим, що незважаючи на постійний інтерес мовознавців до паремій у сучасному комунікативному просторі вони набувають нових семантичних та прагматичних ознак, які потребують аналізу та лінгвокультурних пояснень. Національні цінності, традиції та правила закладені в ідіоматичних фондах мов вимагають глибоких фонових знань від учасників комунікативних процесів при їх розкодуванні, адже це дуже важливим для успішної міжкультурної комунікації в сьогоденнішому глобалізованому світі.

Аналіз досліджень. Фразеологічні одиниці, прислів'я та приказки завжди перебували в центральній зоні наукових мовознавчих студій вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, тощо. Дослідженням та класифікацією паремій займалися такі науковці, як Б. Ажнюк, М. Алефіренко, О. Анто-

нова, О. Потєбня, Л. Скрипник, Л. Булаховський, R. Fergusson, F. Hist, J. Speake, J. Simpson та багато інших.

Метою статті є дослідження мовних особливостей і комунікативно-прагматичного потенціалу англійських паремій. **Об'єктом** дослідження є англійські паремії. **Предметом** дослідження є синтаксичні, семантичні та стилістичні особливості англійських паремійних виразів та їх комунікативно-прагматичний потенціал у дискурсі англомовної преси. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: визначити теоретико-методологічні засади вивчення паремійних одиниць; з'ясувати синтаксичні, семантичні та стилістичні особливості цих одиниць в англійській мові; проаналізувати особливості репрезентації паремій у дискурсі англомовної преси; дослідити комунікативно-

прагматичний потенціал англійських паремій у вказаному типі дискурсу.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній науці існує окрема галузь лінгвістики – пареміологія або прислів'єзнавство, тобто наука про паремії, до яких відносять одиниці, що «посідають проміжне місце між одиницями мови та фольклору» (Гаврилова, 2015; 11). Слід зазначити, що термін «паремія» часто вживається як синонім терміна «прислів'я», поступаючись йому за частотністю. Науковці вважають, що «паремії» та «прислів'я та приказки» є синонімічними, та виступають родовими поняттями видових понять «загадка», «велеризм», «пустомолка» тощо (Дуденко, 2002; 11).

У науковій лінгвістичній літературі пропонуються такі визначення паремій: «афоризми народного походження, що характеризуються лаконічністю форми, відтворюваністю значення і переважно повчальним смислом» [Бацевич, 2001; 242]; «...одиниці, що вирізняються лаконічністю, мають афористичний характер, оформлені за зразком синтаксично замкнених, семантично цілісних відтворюваних речень, що виражають специфіку життя та особливості побуту кожної окремої національної спільноти. Пареміям характерна алегоричність, багатство образних асоціацій, стійкість і колективність авторства, ритмічність організації та заримованість» (Гаврилова, 2015; 14–15); «одиниці із сталою структурою, яким властива відтворюваність, повчальність змісту й узагальнення життєвих істин, граматична та інтонаційна оформленість, стислість форми, наявність конотативного аксіологічного значення, що містить оцінну інформацію, експресивність» (Дуденко, 2002; 16).

Щодо структурних і семантичних властивостей паремій, то вони характеризуються семантичною цілісністю, сталою структурою та сталим складом компонентів, відтворюваністю, здатністю володіти граматичними категоріями, тобто їм властиві ті особливості, які притаманні усім фразеологічним одиницям (Величко, 1996; 18). Слід наголосити на відсутності консенсусу щодо зв'язку паремій з фразеологією. Одноставності думок з цього питання немає, оскільки лінгвісти трактують по-різному статус цих сталих виразів. Так, Л. Г. Авксент'єв, Н. Н. Амосова, В. П. Жуков, Д. Г. Мальцева, В. М. Мокієнко, С. І. Ожегов і В. М. Телія вважають за доцільне виносити такі одиниці за межі фразеології, аргументуючи це двоїстою природою паремійних висловів. Дійсно, з одного боку, вони виступають знаками системи мови, тобто мають парадигматичні та синтаксичні ознаки, а з іншого, є підстави вважати їх мікротекстами (Гаврилова, 2015; 16).

В англійських лексикографічних джерелах паремія визначається як: «a proverb; an axiom»; «a rhetorical proverb»; «a proverb or adage; an aphorism»; «a rhetorical proverb; an adage». Як свідчать наведені визначення, англійські словники вважають паремію (proem) еквівалентом proverb («a brief popular epigram or maxim: adage»), тобто «прислів'я», що вживається в дискурсі заради переконання або здійснення впливу на аудиторію. Що стосується поняття proverb («прислів'я»), то воно визначається англійськими словниками як «a wise saying or precept; a didactic sentence»; «a well-known phrase of sentence that gives advice or says something that is generally true, for example *Waste not, want not*»; «a famous phrase or sentence that gives you advice» (Cambridge Dictionary).

Прислів'я та приказки, крилаті вирази використовуються в усному мовленні представників будь-якого соціуму та є спорідненими іншим формами народної творчості (наприклад, загадкам). В енциклопедії Britannica вказується на принципову схожість прислів'їв, які утворені сусідніми культурами (наприклад, близькосхідні прислів'я часто використовують такий стилістичний прийом, як гіпербола. Іншими стилістичними особливостями є залучення таких прийомів, як рима, алітерація та гра слів (наприклад, шотландське прислів'я *Many a mickle makes a muckle*), тобто «з багатьох маленьких речей складається одна велика річ»). З фольклорності прислів'їв випливає також особливість їх образності: ці сталі вирази, як правило, вказують на місцеві реалії (хатні знаряддя, місцевих тварин, місцеві звичаї тощо) (Britannica).

Британський лінгвіст Дж. Сімпсон зазначає, що «паремії можна поділити на три основні групи: а) паремії, що мають форму абстрактних тверджень та передають загальновідомі істини: *Absence makes the heart grow fonder* – Розлука робить сильнішими почуття; б) паремії, що використовують особливі щоденні спостереження для узагальнень: *You can take the horse to the water, but you can't make him drink* (Дубенко, 2004; 379) – Ви можете привести коня до води, але ви не можете примусити його пити; в) прислів'я та приказки, що ґрунтуються на традиційній мудрості та фольклорі: *Red sky at night, shepherd's delight; red sky in the morning, shepherd's warning* (Дубенко, 2004; 371) – Червоне небо ввечері – радість вівчареві; червоне небо вранці – засторога вівчареві (Франко, 2006)

Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що в сучасній лінгвістиці існує невизначеність у питанні

нях дефініції та розмежування понять «прислів'я» та «приказка», проте термін «паремія» використовується для позначення всіх мовних одиниць з такими характерними ознаками, як структурна сталість, семантична завершеність, узагальненість, образність та аксіологічний компонент.

Пареміологія як будь-яка наука намагається полегшити опис матеріалу шляхом його впорядкування. Необхідно зазначити, що багато видатних лінгвістів пропонували класифікувати паремійні одиниці за різними критеріями.

О. М. Антонова поділяє паремії за групами на основі їх віднесення до сфер життя суспільства, про яких в них йдеться. Отже, лінгвістика розрізняє:

- паремії, що ґрунтуються на трудовій діяльності суспільства;
- паремії, що відображають ієрархічну організацію суспільства; паремії побутового характеру, які з'явилися в результаті культурних практик (ритуалів, традицій, звичаїв);
- паремії, що відображають географічні особливості країни; паремії, які виникли на основі прецедентних текстів (літературних творів, преси тощо) (Алефиренко, 2010; 152).

Класифікація може бути заснована на критерії національної специфіки чи, навпаки, універсальності значення паремії. На це зокрема вказує класифікації паремій В. Г. Гак (Гак, 1984; 150), який розподілив їх за чотирма групами:

- паремії, ідентичні за формою та значенням («*Charity begins at home*» – «*Благодійність починається вдома*»);
- паремії зі схожою формою та різним значенням («*Actions speak louder than words*» – «*Судять не за словами, а за справами*»);
- паремії з різною формою та однаковим значенням («*The empty vessels make the greatest sound*» – «*Порожня бочка дзвенить, а повна мовчить*»);
- паремії з різною формою та значенням («*The act proves intention*» – «*Дія підтверджує намір*») (Англо-український фразеологічний словник, 2006).

Паремії класифікуються за алфавітом залежно від першої літери їх першого слова. На цьому принципі побудовано більшість словників і довідників паремій англійської та української мов. З одного боку, такий спосіб упорядкування сталих виразів є зручним, проте, виникають деякі складності пов'язані з існуванням кількох варіантів деяких прислів'їв та приказок.

Класифікація паремій за опорними словами ґрунтується на визначенні ключових слів паремії (Рогач, 2017; 68). Так, наприклад, прислів'я «*My home is my castle*» відносять до групи паремій *home*. Такий спосіб класифікації паремій має свої недоліки, оскільки деякі прислів'я, що мають схожий зміст, можуть опинитися за опорними словами в різних групах, а ті, що мають спільні опорні слова, проте різний зміст, можуть потрапити в одну групу.

Тематична класифікація базується на розподілі паремій за тематикою та змістом (Гаврилова, 2015; 17–18). Так, наприклад, паремію «*A friend to all is a friend to none*» можна віднести до групи паремій про дружбу. Недосконалість такого підходу до класифікації пареміологічних одиниць полягає в тому, що іноді одну паремію можна віднести до кількох тематичних груп одночасно (наприклад, «*Absence makes the heart grow fonder*» можна класифікувати як прислів'я про дружбу, кохання або просто людські стосунки) (Гаврилова, 2015; 18). Таким чином, тематичний підхід виявляється суб'єктивним: упорядник паремійних висловів покладається на власну думку під час розподілу за групами.

Висновки. Отже, паремії у мовознавстві – це особливі одиниці та знаки мови, необхідні елементи спілкування людей. Ці знаки передають конкретну інформацію, позначають типові життєві та психічні ситуації або відносини між певними об'єктами. Усі паремії мають три чітко визначені структурні плани: мовний, логічний і план дійсності. Як і слова, паремії мають синоніми, антоніми й омоніми.

Прислів'я та приказки є основними різновидами паремій – народних афоризмів. Тому вивчення народних прислів'їв та приказок дозволяє глибше зрозуміти національні особливості кожного народу, а це сприяє формуванню почуття поваги до своєї чи іншої культури. Хоча у кожного народу є свої особливі прислів'я та приказки, та все ж у різних народів обов'язково є схожі за значенням. Це також пояснюється спільністю історичного досвіду та ідеології на одних і тих же етапах суспільного розвитку.

Незважаючи на проблему невключення паремій у фразеологічну систему мови, всі вчені визнають, що паремії є цінним явищем для лінгвістики і мають великий потенціал для етносемантики, культурології та когнітивної лінгвістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология : ценностно-смысловое пространство языка. Москва: Наука, 2010. 288 с.

2. Алефиренко Н. Ф. Фразеология и паремология. Москва: Наука, 2009. 344 с.
3. Англо-український фразеологічний словник. Київ: Товариство «Знання», 2006. 1056 с.
4. Бацевич Ф. С. Текст, дискурс, речевой жанр: соотношение понятий. *Вісник Харківського національного університету. Серія Філологія*. Харків, 2001. Вип. 33. № 520. С. 3–8.
5. Величко С. І. Фразеологізми-прислів'я як конституанти функціонально-семантичного поля спонукання в сучасній німецькій мові: автореф. дис. ... канд філол. наук : 10.02.04. Київ, 1996. 21 с.
6. Гаврилова В. В. Теоретичні засади вивчення паремій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Вип. VII. С. 11–20.
7. Гак В. Г. Опыт объяснения некоторых семантических механизмов пословицы. *Паремнологические исследования : сб. статей*. Москва, 1984. С. 149–177.
8. Галицько-руські приповідки [Galician-Russian proverbs] : у 3-х т. / зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. 2-е вид. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. Т. 1. – 832 с. ; Т. 2. – 818 с. ; Т. 3. – 699 с. URL: <http://elib.nplu.org/collection.html?id=240>
9. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки : навч. посіб. для ВНЗ. Вінниця, 2004. 416 с. URL: https://books.google.com.ua/books?id=_jPQCgAAQBAJ&pg=PA407&lpg=PA407&dq#v=onepage&q&f=false
10. Дуденко О. В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій : автореф. дис. канд філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 19 с.
11. Britannica. URL : <https://www.britannica.com> (дата звернення 10.09.2021).
12. Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення 11.09.2021).

REFERENCES

1. Alefyrenko N. F. *Lynhvokulturolohyia : tsennostno-smyslovoe prostranstvo yazyka*. [Alefyrenko N. F. Linguistic culture: valuable and meaningful space of the language] Moskva. Nauka, 2010. 288 s. [in Russian]
2. Alefyrenko N. F. *Frazeolohyia yu paremyolohyia*. [Frazeolohyia yu paremyolohyia] Moskva. Nauka, 2009. 344 s. [in Russian]
3. *Anhlo-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk*. [English-Ukrainian phraseological dictionary]. Kyiv: Tovarystvo „Znannia”, 2006. 1056 s. [in Ukrainian]
4. Batsevych F. S. *Tekst, dyskurs, rechevoi zhanr: sootnoshenye poniatyi*. [Batsevich F. S. Text, discourse, speech genre: the relationship is understood] *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Filolohiia*. Kharkiv, 2001. Vyp. 33. № 520. S. 3–8. [in Russian]
5. Velychko S. I. *Frazeolohizmy-pryslivia yak konstytuanty funktsionalno-semantychnoho polia sponukannia v suchasni nimetskii movi* [Velichko S. I. Phraseologisms-proverbs as constituents of the functional-semantic field of motivation in the modern German language]: avtoref. dys. kand filol. nauk : 10.02.04. Kyiv, 1996. 21 s. [in Ukrainian]
6. Havrylova V. V. *Teoretychni zasady vyvchennia paremii*. [Gavrilova V. V. Theoretical principles of studying paremiias]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. 2015. Vyp. VII. S.11–20. [in Ukrainian]
7. Hak V. H. *Opyt ob'iasneniia nekotorykh semantycheskykh mekhanizmov poslovytsy* [Hak V. G. Experience in explaining some semantic mechanisms of proverbs]. *Paremyolohycheskye yssledovaniia : sb. statei*. Moskva 1984. S. 149–177. [in Russian]
8. *Halytsko-ruski pryprovidky* [Halit-Russian fable]: u 3-kh t. zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv dr. Ivan Franko. – 2-e vyd. Lviv : Vyd. tsentr LNU im. Ivana Franka, 2006. Т. 1. – 832 s. ; Т. 2. – 818 s. ; Т. 3. – 699 s. URL: <http://elib.nplu.org/collection.html?id=240> [in Ukrainian]
9. Dubenko O. Yu. *Anhlo-amerykanski prysliv'ia ta prykazky* [Dubenko O. Yu. Anglo-American proverbs and sayings]: navch. posib. dlia VNZ. Vinnytsia, 2004.416s.URL: https://books.google.com.ua/books?id=_jPQCgAAQBAJ&pg=PA407&lpg=PA407&dq#v=onepage&q&f=false [in Ukrainian].
10. Dudenko O. V. *Nominatyvna ta komunikatyvna pryroda ukrainskykh paremii*. [Dudenko O. V. Nominative and communicative nature of Ukrainian paremy] : avtoref. dys. kand filol. nauk : 10.02.01. Kyiv, 2002. 19 s. [in Ukrainian]